

Köləliyin anlayışı 1926-cı il Köləlik Haqqında Konvensiyada aşağıdakı kimi verilir: Şəxsin üzərində sahiblik hüquqlarına aid olan səlahiyyətlərdən hər hansı birinin və ya hamısının həyata keçirildiyi vəziyyət və ya şərait". Bu anlayışdan, eyni zamanda, UNODC-nin İnsan Alverinə qarşı Nümunəvi Qanununun 5(1)(t) maddəsində də istifadə olunur. Bu, köləliyin mövcud beynəlxalq hüquqi anlayışıdır. Bu, iyirminci əsrin əvvəlinə aid edilsə də, onun hələ də etibarlılığı həm müqavilə, həm də presedent hüququnda təsdiq olunmuşdur.

Prokurorun Kunaraç, Kovaç və Vukoviçə qarşı çıxışı etdiyi işdə KYBM belə bir qənaətə gəlmişdir ki, "köləliyin" ənənəvi konsepsiyası köləliyin müasir formalarını əhatə edəcək qədər genişlənməmişdir. Bu anlayış, bu gün də, həm insan alveri ilə bağlı vəziyyəti başa düşmək baxımından, həm də insan alverinin yeni və meydana çıxan formaları baxımından uyğun olaraq qalır. Köləliyə oxşar hallar Köləliyin, kölə ticarətinin və köləliyə bənzər halların aradan qaldırılması haqqında Əlavə Konvensiyanın (1956-cı il) 1-ci maddəsində deyilir ki, bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin hər biri tədricən uyğunlaşdırma və mümkün qədər qısa müddətdə aşağıdakı institutların və halların tamamilə aradan qaldırılması və ya ləğvi üçün praktik baxımdan mümkün və zəruri olan bütün qanunvericilik və zəruri tədbirləri görməlidir, "(a) Borc asılılığı, yeni, normal halda həmin xidmətlərin dəyəri borcların aradan qaldırılması üçün tətbiq edilmədikdə yaxud bu xidmətlərin göstərilmə müddəti və onların xüsusiyyətləri uyğun şəkildə məhdudlaşdırılmadıqda və ya təyin olunmadıqda, borclu şəxs tərəfindən onun öz şəxsi və ya onun nəzarəti altında olan şəxsin xidmətlərinin göstərilmə vədindən irəli gələn vəziyyət və ya şərait; (b) Təhkimçilik, yeni, qanuna, adətə və ya

xalq hüquqi anlayışlar vardır. "Köləliyə bənzər hallar", hamısına beynəlxalq hüquqda anlayışı verilməklə, borc asılılığını, istismar üçün uşaq alverini, təhkimçiliyi və nikahın kölə formalarını əhatə edir. Bunlar Köləliyin Aradan Qaldırılması haqqında Əlavə Konvensiyadakı xüsusi qadağalara uyğundur. Orqanların çıxarılması Aİ-nin 2011/36/EU nömrəli Direktivində deyilir ki, orqanların çıxarılması məqsədilə insan alveri insan ləyaqətinin və fiziki toxunulmazlığın ciddi pozuntusudur. Orqanların çıxarılması üçün insan alveri hallarının təqib olunmasında və araşdırılmasında artım olsa da, hələ də problemin həcmi barədə dərin məlumat yoxdur və istismarın xüsusiyyətləri başa düşülmür. BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolunun 3(a) maddəsində "orqanların çıxarılmasına insan alverinin məqsədi ola bilən istismar forması kimi anlayış verilir. AŞ Konvensiyasının 4(a) maddəsi də "orqanların çıxarılmasını" istismarın bir forması kimi nəzərdə tutur. Orqanların çıxarılması üçün insan alveri hallarının insan alveri anlayışının əhatə dairəsinə düşdüyünü sübuta yetirmək çətinidir. Burada razılıq məsələləri vardır və iddia oluna bilər ki, donorlar öz orqanlarının çıxarılmasına razılıq vermişlər və razılıq həqiqətən verilmişdir və onlar buna görə ödəniş

kin bu günə qədər uşaqların qurban kimi müəyyənləşdirilməsinə dair birbaşa dəlillər yoxdur. Medicus Klinikası - Pristina, Kosovo Aİ-nin Kosovoda apardığı məhkəmə beş nəfər şəxsi insan orqanlarının alveri şəbəkəsi ilə bağlı təqsiri bilmişdir. Bu beş nəfər Medicus Klinikasında xeyli sayda qanunsuz köçürmələri həyata keçirməkdə təqsirləndirildi. Bu ticarət klinikada böyrəklərdən birinin çıxarılmasından sonra türkiyəli bir kişi xəstəliyə düşərək aşkar edilmişdir. Bu iş Eulex, Avropa İttifaqının qanunvericiliyi ilə və həssas məsələləri idarə etmək üçün Kosovoda hazırlanmış heyətlə baxılmışdır. Xüsusi məhkəmə müəyyən etmişdir ki, Medicus Klinikası Şərqi Avropadan və Mərkəzi Asiyadan yoxsul insanları cəlb edərək, onlara orqanlarına görə 15.000 avro vəd etmişdir. Donorlar Moldovadan, Qazaxıstandan, Rusiyadan və Türkiyədən gəlmişdilər və "kəskin yoxsulluq və ya kəskin maliyyə çətinliyi içərisində" yaşayanlar idi, ittihamnamədə deyilirdi: "Onlar yalnız idilər, yerli dildə danışmırdılar, nə etdiklərini yaxşı bilmirdilər və onların maraqlarını müdafiə edən heç kim yox idi". Orqanları alanlar deyilənə görə əsasən İsraildən idilər və onlar köçürülən orqanların hər biri üçün 80.000 - 100.000 avro arasında ödəniş etmişdilər. Prokurorların

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

İNSAN HÜQUQLARININ POZULMASI: KÖLƏLİK

sazişə əsasən digər şəxsə məxsus olan yerdə yaşama və işləməli və haqqı ödənilməklə və ya ödənilməməklə bu cür digər şəxsə müəyyən xidmət göstərməli olan və öz statusunu dəyişməkdə sərbəst olmayan icarədarın şəraiti və ya statusu; (c) Aşağıdakıların yer aldığı hər bir institut və ya hal:(I) İmtina etmək hüququ olmadan, bunun müqabilində pul və ya natural şəkildə valideynlərə, qəyyuma, ailəyə və ya hər hansı bir digər şəxsə və ya qrupa ödəniş etməklə qadının vəd edilmiş yaxud ərə verilməsi; və ya (II) Qadının yoldaşının, onun ailəsinin və ya onun tayfasının qadını qəbul edilən hər hansı bir qiymətə yaxud başqa bir şəkildə digər şəxsə ötürmək hüququna malik olmaları; və ya (III) Qadının həyat yoldaşı vəfat etdiyi halda onun digər bir şəxsə keçməli olması; (d) 18 yaşadək olan uşağın və ya gencin valideynlərdən hər hansı biri və ya hər ikisi yaxud onun qəyyumu tərəfindən, haqqı ödənilməklə və ya ödənilməməklə, uşağın və ya gencin yaxud onun əməyinin istismarı məqsədilə, digər bir şəxsə verilməsi". Köləliyə bənzər hallara dəqiq beynəlxalq hüquqi anlayış verilmir. Lakin qanunvericilikdə real əhatə dairəsi və məzmunla bağlı ümumi anlayış vardır və "köləliyə bənzər hallar" kateqoriyasına aid edilən hallarla bağlı razılaşdırılmış beynəlxalq

almış ola bilərlər. Qurbanlar bütün fəsadlar və prosesin təsiri barədə tam məlumatlı deyillərsə, demək olar ki, onlar ya buna məcbur edilmişlər, ya da müdafiəsiz vəziyyətdədirlər. Əksər dövlətlər orqanların çıxarılması üçün insan alverini öz insan alveri ilə mübarizə üzrə milli qanunlarına daxil etsələr də, təqiblər hələ də məhduddur. Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Biotəbabət haqqında Konvensiyası və orqanların köçürülməsi barədə ona 2002-ci ildə əlavə olaraq qəbul edilmiş protokol insanın bədən orqanlarının ticarətə maliyyə gəlirinin əldə edilməsini, habelə "orqan və toxuma" alverini qadağan edir.

Burada donorlar (potensial qurbanlar) üçün ilk olaraq elan verən yerli şəxslər olur, bundan sonra donorların sayı adətən artır. İnsan alverçiləri çox vaxt şəbəkələrin aktiv olduğu dövlətləri gəzən beynəlxalq vasitəçilər olur. Orqanı qəbul edənlər 100.000 - 160.000 ABŞ dolları ödəyə bildiyi halda, donora yalnız 2.500 - 10.000 ABŞ dolları ödənilir. Orqan, təchizatda dövlət orqanlarında çatışmazlıqlar, əlavə olaraq bunun heç də bütün dövlətlərdə cinayət hesab edilməməsi və bundan böyük gəlir əldə etmənin mümkünlüyü bu əməli insan alverçiləri üçün cəlbədir. Uşaqlar da orqanların çıxarılması məqsədilə insan alverinə məruz qala bilərlər, la-

dediklərinə görə 2008-ci ildən bəri Medicus Klinikasında ən azı 30 qanunsuz böyrək çıxarmaları və köçürmələri aparılmışdır. Klinikanın rəhbəri, uroloq Lütfi Dərvişi mütəşəkkil cinayətkarlığa və insan alverinə görə səkkiz il həbs cəzasına məhkum olunmuşdur. Onun oğlu Arban yeddi il üç ay müddətinə, qalan mütəəhimlər isə bir ildən üç ildək müddətə həbs cəzasına məhkum olunmuşlar. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22343589> Dilənçilik Nə BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolunda, nə də AŞ Konvensiyasında "dilənçiliklə" bağlı heç bir qeyd yoxdur. Lakin Aİ-nin 2011/36/EU nömrəli Direktivi "dilənçiliyi" bir istismar forması kimi nəzərdə tutur və bu sənəddə deyilir ki, "bu Direktiv baxımından məcburi dilənçilik BƏT-in 1930-cu il İcbari və ya Məcburi Əmək haqqında 29 No-li Konvensiyasında təyin olunduğu kimi, məcburi əməyin və ya xidmətlərin bir forması kimi başa düşülməlidir. Buna görə də dilənçiliyin istismarı, o cümlədən insan alverinə məruz qalan şəxsdən dilənçilik üçün istifadə yalnız məcburi əməyin və ya xidmətlərin bütün ünsürləri baş verdiyi halda insan alveri anlayışının tətbiq dairəsinə düşür". "Dilənçiliyin" qurbanları çox vaxt dilənmək üçün təlim keçmiş uşaqlar olur. Onlar həm cinayətkar şəbəkələr, həm

də öz ailələri tərəfindən istismar olunurlar. Uşaqlar 20.000 avroya satılmışlar və onlar ildə 100.000 avrodan çox gəlir gətirə bilərlər. Dilənçilik Aİ dövlətlərində yayılmaqda olan yeni hədələrdən biridir. 96 Müstəqil Dövlətlər Birliyində uşaqlar uşaq evlərindən alınmış və insan alverçilərinə satılmışdır, yaşlı və zəiflər dilənçilik etməyə məcbur edilmişlər və qurbanların daha çox gəlir qazanmaq üçün şikəst edildiyi hallar da vardır. Correctionnel de Nivelles Tribunalı - Dilənçilik işi üzrə məhkum etmə. Belçikanın Nivey Cinayət Məhkəməsi. Məhkum etmə tarixi: 25 yanvar 2013-cü il. İstismar məqsədi: Dilənçiliyə məcbur etmə. Slovakiyada yaşayan macarıstanlı şəxsin dilənçilik üçün istismar etmək məqsədilə bir qrup insanı aldatdığı iddia edilirdi. Bu insanlara ciddi xəsarətlər yetirilərək onlar əlil vəziyyətinə salınırdı və sosial və sağlamlıq baxımından belə bir müdafiəsiz vəziyyətdə onların bu şəxsin pis niyyətlərinə dözməkdən başqa alternativləri yox idi. İnsan alverçisi çox vaxt ilk olaraq yuxarıda qeyd olunan şəxslərin qohumu olduğunu iddia edirdi və onları yaşadığı çətin vəziyyətdən çıxaraçağını söyləyirdi. Sonra onlar bu əməli törədən şəxslə eyni mənşəyə (və ya bir maşında yatmağa) və Belçikada mağazaların avtomobil dayanacaqlarında dilənməyə məcbur edilirdilər. Onlar orada əlil arabasın-

da əllərində pul istediklərini göstərən bildirişlərə qoyub gedilirdi. Əməli törədən şəxs yekunda bütün bunları həmin əlil insanların Slovakiyada aldıkları sosial müavinətlərlə birgə onların əlindən alırdı. İnsan alverçisi altı il müddətinə azadlıqdan məhrum olunma və 30.000 avro məbləğində cərimə cəzasına məhkum edilmişdir.

Məcburi və ya köləcəsinə nikah girmə hər hansı bir beynəlxalq hüquqi sənəddə birbaşa nəzərdə tutulmur. Lakin məcburi nikahın insan alveri olub-olmamasını müəyyənləşdirən faktorlara güc tətbiqi, dələduzluq və məcburetme (iqtisadi və / və ya cinsi), habelə müdafiəsizlik vəziyyətindən suiistifadənin mümkünlüyü aiddir. Qurbanların cəlb oluna biləcəyi istismar hallarına köləlik, kölə vəziyyətinə salma, ev köləliyi və / və ya cinsi istismar aiddir. Məcburi nikah ən azı tərəflərdən birinin öz iradəsi əleyhinə ailə qurduğu və onun razılığının olmadığı dərin tarixi köklərə malik bir haldır. Məcburi nikah, həmyaşlıları tərəfindən təzyiçə və müdafiəsizlik vəziyyətindən sui-istifadəyə məruz qalan qurbanlarla mədəni adətlərin nəticəsi ola bilər. Qurbanlar çox vaxt yekun nəticədən xəbərsiz olurlar və məcburi nığah nəticəsində onu alan ailə tərəfindən ev qulluqçuları və cini kölələr kimi istismar olunurlar.

Vahid Ömərrov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru